

Голові разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 20.051.205 Карпатського національного
університету імені Василя Стефаника
доктору історичних наук, професору,
професору кафедри політичних наук
Марчуку Василю Васильовичу

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата політичних наук, доцента кафедри політичних наук
Карпатського національного університету імені Василя Стефаника Мадриги
Тетяни Богданівни

на дисертаційну роботу Баюрчака Назарія Володимировича на тему:
**«Політико-ментальні чинники формування харизми іміджу лідера в
політичному процесі»**, подану до захисту у спеціалізовану вчену раду
Карпатського національного університету імені Василя Стефаника на
здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та
поведінкові науки за спеціальністю 052 Політологія

Актуальність теми дослідження. Сучасний етап еволюції світового та українського суспільно-політичного процесу розгортається на тлі безпрецедентної глобальної інституційної нестабільності, стрімкого поглиблення системних криз та ескалації масштабних гібридних викликів. В умовах екзистенційних загроз, які безпосередньо пов'язані із повномасштабною збройною агресією російської федерації проти суверенної України, класичні раціонально-легальні (бюрократичні) механізми державного управління дедалі частіше демонструють свою дисфункціональність та повільність. За умов безперервної дії правового режиму воєнного стану, коли інституційна інертність здатна спричинити

критичні наслідки для державного суверенітету, у суспільній свідомості закономірно й швидко формується запит на сильне, персоналізоване, емоційно резонансне та ефективне політичне лідерство.

Харизматичний компонент лідерства у таких екстремальних обставинах об'єктивно виходить за межі суто політтехнологічного чи електорального феномену і перетворюється на фундаментальну основу державного антикризового менеджменту. Він виступає тим унікальним чинником консолідації, який здатен миттєво об'єднати розділену націю, гарантувати її колективну психологічну стійкість та легітимізувати ухвалення найскладніших, непопулярних, але життєво необхідних управлінських рішень для організації тотального масового спротиву ворогу. Водночас епоха тотальної діджиталізації, розвитку соціальних мереж, когнітивних війн та безперервної медіатизації публічного простору істотно змінила природу політичної харизми, перетворивши її з містичного, вродженого ірраціонального дару на надзвичайно складний, раціонально та свідомо сконструйований інформаційний продукт. Зважаючи на це, дисертаційне дослідження Н. В. Баюрчака, яке присвячене системному, багаторівневому аналізу взаємодії глибинних політико-ментальних кодів української нації з новітніми технологіями конструювання харизматичного іміджу, є своєчасною, актуальною та науково значущою розвідкою, що вдало заповнює суттєву прогалину у вітчизняній політичній науці.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана на кафедрі політичних наук Карпатського національного університету імені Василя Стефаника у межах наукової теми «Трансформація сучасної політичної системи України: внутрішньополітичні виклики та зовнішні впливи» (номер державної реєстрації 0117U004396). Тема дисертації затверджена Вченою радою Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника протоколом № 09 від 26 жовтня 2021 року.

Рецензоване дослідження логічно пов'язане із зазначеним науковим

напрямом, оскільки в ньому йдеться про ті чинники, які прямо впливають на стійкість політичної системи, рівень довіри до держави, ефективність публічної комунікації та здатність суспільства зберігати єдність за умов зовнішнього тиску. Проблематика політичного лідерства органічно вписується у вивчення трансформацій сучасної України, оскільки ці трансформації відбуваються не лише на інституційному, а й на смисловому та комунікативному рівнях.

Ступінь обґрунтованості наукових положень та висновків.

Методологічний апарат дисертаційної роботи характеризується високим рівнем системності, міждисциплінарності та наукової зрілості. Дисертант майстерно синтезує концептуальний інструментарій класичної політології, макросоціології транзитних суспільств, теорії комунікацій та аналітичної глибинної психології (в традиції К.Г. Юнга). Особливою відзнакою та наукового визнання заслуговує сміливий та інноваційний методологічний крок автора – повноцінна адаптація та перенесення неохаризматичної поведінкової теорії лідерства (Р. Хауса, Дж. Конгера, Р. Канунго) у вітчизняний контекст шляхом використання 20-пунктової психометричної Шкали Конгера-Канунго до специфічних українських суспільно-політичних реалій. Поєднання цього біхевіорального інструментарію з когнітивним картуванням (за Р. Аксельродом) дозволило дисертанту уникнути надмірної суб'єктивності, яка часто притаманна гуманітарним дослідженням, та перевести абстрактні, ірраціональні параметри політичної харизми у площину чітко вимірюваних, математично фіксованих поведінкових патернів політика (таких як чутливість до соціального середовища, здатність до стратегічної артикуляції візії, готовність до безпосереднього особистого ризику). Достовірність результатів і сформульованих висновків беззаперечно підтверджується ґрунтовним опрацюванням широкої та репрезентативної джерельної бази, яка налічує 248 наукових найменувань (з яких 87 джерел — іноземними мовами), а також залученням масиву актуальних соціологічних даних (опитування КМІС, Центру Разумкова).

Наукова новизна одержаних результатів та достовірність результатів. Наукова новизна дисертації полягає у комплексному теоретико-методологічному обґрунтуванні ролі політико-ментальних чинників в епоху воєнних та інформаційних криз. Безсумнівною науковою заслугою дисертанта є розробка інноваційної синергетичної політологічної моделі «цифрової харизми». Вперше в українській політології комплексно описано специфіку взаємодії глибинних національних архетипів українців із жорсткою алгоритмічною архітектурою сучасних діджитал-платформ, що дозволило пояснити феномен ефективної соціальної мобілізації в обхід традиційних медіа.

Автором на академічному рівні вперше доведено абсолютну несприйнятливість українського електорату до диктаторських та жорстко авторитарних моделей управління через вплив історично вкоріненого егалітаризму та архетипу контрольованого народом Гетьмана. Надзвичайно цінним з погляду наукової новизни є ґрунтовний опис психологічного механізму заміщення «мирних» архетипів лідера (наприклад, архетип «Трикстера») на міфологему «Воїна-Захисника» під впливом екзистенційного шоку війни, а також перша в українській політичній науці детальна концептуалізація феномену «інституційно-компетентнісної харизми» (на прикладі найвищого військового керівництва та Збройних Сил України). Дисертантом також суттєво вдосконалено ієрархічну підпорядкованість та внутрішню конфігурацію тріади «імідж лідера – авторитет – харизма».

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження. Викладені в тексті дисертації концептуальні розробки суттєво та відчутно розширюють горизонти сучасної політичної науки, збагачуючи її теорію новими підходами. Теоретична цінність роботи полягає у тому, що автор здійснив аргументовану модернізацію класичної веберіанської парадигми (яка розглядала харизму виключно як містичний та деструктивний дар), доповнивши її раціонально-функціональними підходами макросоціологів Е. Шилза та Ш. Ейзенштадта. Дисертантом на високому

теоретичному рівні концептуалізовано та чітко розмежовано взаємодію у триаді «імідж лідера – авторитет – харизма». У цій парадигмі автор чітко доводить, що авторитет виступає формально-правовою віссю, імідж є об'єктним технологічним інтерфейсом, а харизма – внутрішнім суб'єктним генератором впливу.

Пропоновані та систематизовані у роботі теоретичні моделі суттєво збагачують теорію політології, транзитології, політичної психології, конфліктології та кризового менеджменту, надаючи вітчизняним та зарубіжним дослідникам оновлений концептуальний апарат для аналізу ірраціональних мотивів електоральної поведінки та ролі історичних національних міфологем у політичному міфодизайні. Крім того, неабияку теоретичну вагу має поглиблення розуміння об'єктивного процесу «рутинізації харизми» в період довготривалого збройного конфлікту, яке фундаментально пояснює закономірності виникнення інституційної недовіри та дисбалансу влади в перехідних державах.

Практичне значення роботи визначається її винятково високим прикладним потенціалом в умовах сучасних інформаційних та гібридних воєн. Висновки, зафіксовані емпіричні тенденції, зібраний фактаж та інноваційно змодельовані комунікативні стратегії є абсолютно готовими до безпосереднього впровадження у практику державного управління та політичного консалтингу.

По-перше, розроблені рекомендації та моделі можуть бути ефективно застосовані вищими органами державної влади (Офісом Президента України, РНБО, Міністерством культури та стратегічних комунікацій, інформаційними підрозділами ЗСУ) під час оптимізації кризових комунікацій, побудови архітектури стратегічних наративів та формування надійного захисту вітчизняного інформаційного простору від ворожих інформаційно-психологічних спецоперацій (ІПСО), які цілеспрямовано б'ють по ментальних травмах нації.

По-друге, результати дослідження (зокрема, використання адаптованої

Шкали Конгера-Канунго) становлять величезний практичний інтерес для керівництва вітчизняних політичних партій, аналітичних центрів та PR-агенцій під час підготовки виборчих кампаній. Вони пропонують дієвий алгоритм конструювання політичних брендів, які б спиралися на справжні ментальні коди нації (архетипи Степу, Гетьмана, Землі-Матері), уникнувши когнітивного дисонансу.

По-третє, матеріали дисертації мають високу цінність для освітнього процесу і можуть використовуватися закладами вищої освіти під час розробки навчально-методичних комплексів та викладання фахових дисциплін: «Політологія», «Політична психологія», «Політичний PR та реклама», «Іміджелогія», «Конфліктологія», «Теорія політичних систем».

Повнота викладу основних наукових положень, висновків в опублікованих працях. Повнота викладу основних наукових положень, теоретичних узагальнень, результатів та висновків в опублікованих працях не викликає жодних сумнівів і повністю відповідає нормативним вимогам Міністерства освіти і науки України для здобувачів наукового ступеня доктора філософії. Основні результати дисертаційного дослідження знайшли своє вичерпне, глибоке та всебічне відображення у 13 наукових публікаціях здобувача.

Зокрема, шість статей опубліковано у престижних наукових фахових виданнях України, що віднесені до категорії «Б» («Політикус», «Регіональні студії», «Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія», «Грані», «Наукові праці МАУП»). У цих статтях послідовно та детально розкрито методологію дослідження харизми, проаналізовано еволюцію політичного лідерства, висвітлено психологічні компоненти та механізми впливу на електорат. Крім того, основні ідеї роботи пройшли широку міжнародну та всеукраїнську апробацію, що підтверджується публікацією п'яти тез доповідей у збірниках матеріалів міжнародних науково-практичних конференцій. Ще дві статті опубліковані у наукових виданнях, які додатково відображають специфічні аспекти формування іміджу політичного лідера. Зміст та структура

публікацій репрезентативно охоплюють усі чотири розділи дисертації. Академічного плагіату не виявлено.

Дискусійні положення та рекомендації до змісту дисертації.

Позитивно оцінюючи актуальність проведеного дослідження, наукову новизну, обґрунтованість і достовірність отриманих результатів, високий теоретичний рівень і практичну значущість висновків, звертаємо увагу на ряд зауважень, що носять рекомендаційний характер:

- У другому розділі, аналізуючи архетипну матрицю українського суспільства (архетипи Землі-Матері, Степу, Міста/Хутора) та явище кордоцентризму, автор розглядає український соціум переважно як монолітну конструкцію. Однак, зважаючи на складну історію формування нашої держави, було б доцільно звернути більшу увагу на макрорегіональний вимір. Під час захисту цікаво було б почути позицію здобувача щодо того, чи існують регіональні відмінності у сприйнятті харизматичних архетипів (наприклад, між індустріальними центрами та аграрними регіонами), та якою мірою вони можуть впливати на ефективність політичної комунікації. Також заслуговує на увагу питання адаптації універсальних національних наративів до локальних ідентичностей у сучасних політичних практиках.
- Концептуалізуючи взаємодію в межах тріади «імідж лідера – авторитет – харизма» (підрозділ 1.2), дисертант інколи занадто різко та дихотомічно розмежовує "суто технологічний імідж" (як об'єктну категорію) та "внутрішню ірраціональну харизму" (як суб'єктну). У сучасних умовах стрімкого розвитку штучного інтелекту, технологій deepfakes та агресивного нейромаркетингу політтехнології здатні генерувати настільки переконливі медійні симулякри, що межа між природною харизмою політика та чисто технологічним конструктом стає практично невловимою для масової свідомості. Хотілося б почути, де, на думку автора, проходить ця межа, коли штучний імідж повністю підміняє відсутню харизму, і чи можливо це довгостроково

приховати від електорату?

- У підрозділі 3.3, досліджуючи процеси інституційної недовіри та об'єктивний феномен "рутинізації харизми" в умовах тривалої війни, автор справедливо спирається на вагомі соціологічні показники щодо дисбалансу довіри між ЗСУ та урядом. Однак для підвищення глибини та аргументованості висновків щодо причин падіння довіри до державних інституцій, варто було б розширити аналіз впливу конкретних факторів, таких як корупційні скандали в тилу або неефективна економічна комунікація та інші кризові явища, які послаблюють «ефект ореолу» політичних лідерів.
- Досліджуючи комунікативні стратегії лідерів у кризові періоди, автор слушно згадує про архетип «Трикстера», який був вкрай популярним до повномасштабного вторгнення. Хотілося б почути детальніше пояснення психологічної механіки того, як саме цей специфічний архетип так швидко й органічно трансформувався у суспільній свідомості в архетип «Воїна-Захисника» без виникнення критичного когнітивного дисонансу у виборця.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Ознайомлення з текстом дисертаційної роботи дає підстави констатувати, що вона виконана з дотриманням принципів академічної доброчесності. Використані джерела, ідеї, положення та висновки інших авторів супроводжуються відповідними посиланнями. Ознак академічного плагіату, некоректного запозичення чи порушення норм наукової етики дисертантом не виявлено. Дисертація є результатом самостійної дослідницької роботи здобувача. Бібліографічний апарат відповідає тематиці дослідження, а подані висновки та рекомендації мають характер авторського узагальнення опрацьованого матеріалу.

Загальний висновок. Висловлені зауваження та міркування мають виключно конструктивний та дискусійний характер, вони свідчать про багатогранність проблеми і жодним чином не знижують високої наукової цінності та практичної значущості виконаного дослідження. Дисертація

Баюрчака Назарія Володимировича на тему «Політико-ментальні чинники формування харизми іміджу лідера в політичному процесі» є цілісною, завершеною, самостійною, глибокою науково-дослідною працею, що концептуально вирішує важливе наукове завдання у галузі політології.

За актуальністю теми, обсягом проведених досліджень, науковою новизною, теоретичним і практичним значенням, а також повнотою оприлюднення результатів, дисертація повністю відповідає вимогам Наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. (зі змінами) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами). Здобувач Баюрчак Назарій Володимирович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 052 Політологія.

Рецензент:

кандидат політичних наук

доцент кафедри політичних наук

Карпатського національного університету

імені Василя Стефаника

Тетяна МАДРИГА